

DR. SZEPES LAJOS

(Tanárképző Főiskola, Pécs)

A helyes módszerek megválasztása a nevelő munka gyakorlatában

A szocializmus teljes felépítése hazánkban szükségszerűen felvetette az iskolareform és az oktató-nevelő munka hatékonysága fokozásának feladatait. Az *Irányelvek* oktatási rendszerünk továbbfejlesztéséről felhívja figyelmünket az iskola és az élet kapcsolatának fokozására, a nevelő munka színvonalának emelésére. Ennek jegyében jött létre két alapvető jelentőségű művelődéspolitikai dokumentum: az új *Tanterv* és *Utasi-tás*, valamint a *Nevelési Terv*.

A Nevelési Terv a szocialista nevelés célkitűzéseinek megvalósításához kíván segítséget nyújtani azáltal, hogy a nevelés egyes fő feladatainak megoldásához különböző tevékenységi formákat ajánl. A nevelés lényegében *személyiségformálás*. A személyiségformálása legjobban a különböző tevékenységi formákon keresztül valósítható meg.

A Nevelési Tervben ajánlott tevékenységi formák a célrendszerrel szorosan összefüggő *eszközrendszert* alkotnak és mint ilyen, inkább a „*miel*” mint a „*hogyan*” kérdésre adnak választ, illetve segítséget a nevelőnek.

A nevelés konkrét helyzeteiben azonban magának a nevelőnek kell mindenkor megtalálnia a „*hogyan*” kérdésre, a *nevelés módszereire*, illetve azok gyakorlati alkalmazására a választ. Ez gyakran nem is olyan egyszerű feladat, mivel a nevelés nagyon is bonyolult, alakuló-változó bipoláris folyamat, céltudatos, tervszerű társadalmi tevékenység.

E folyamat egyik pólusa a *nevelő*, aki nevelői tapintat és pedagógiai képzettséggel birtokában nem társadalmilag meghatározott nevelési cél, a *szocialista embereszmény* irányába fejleszti a növendék személyiségét, a *nevelés módszereivel*, azaz különböző eljárások és eszközök rendszerének felhasználásával.

A folyamat másik pólusa a *növendék* (a gyermek, a serdülő), akinek életkora, egyéni sajátosságai, életkörülményei és élettapasztalatai is meghatározóan befolyásolják a nevelés folyamatát és eredményét.

A Nevelési Tervben ajánlott tevékenységi formák azonban a nevelő munka gyakorlatában nem egyszer a társadalmilag meghatározott célok *formális* vagy *mechanikus* megvalósításához vezetnek. Ezzel kapcsolatban gyakran elmarad vagy háttérbe szorul a nevelő munkában a növendék *egész személyiségének* harmónikus fejlesztése.

A gyakorlott kartársak a nevelő munkában nem ritkán az egyik vagy a másik nevelési módszert, eljárást részesítik előnyben. Az is előfordul, hogy a rutinnra támaszkodva egyesek bizonyos módszert (pl. büntetést, sőt nevelői fogást) egyoldalúan, vagy kizárólagos jelleggel alkalmazzanak. Pedig a nevelésben nincs egyedül üdvözítő módszer és *helytelen a nevelési módszerek* (a követelés, a meggyőzés: példamutatás, szóbeli meggyőzés, a gyakorlás-szoktatás, az ellenőrzés, az értékelés: jutalmazás és a büntetés) *egyoldalú* vagy *gépies alkalmazása*. Kezdő nevelőknél gyakran már a nevelési helyzet helyes meg-

ítélésében, a bonyolult összefüggések felismerésében és ennek következtében a változatos eljárások, a módszerek együttes alkalmazásában mutatkozik hiányosság. Mindkét eset a nevelő munka egysíkúságát, szimplifikálását jelenti, ami a nevelésben súlyos *hibákra* vezethet, aminek a növendék személyiségének harmonikus fejlesztése vallja kárát.

Ismeretes, hogy *a nevelés módszereit* (mint az oktatás módszereit is, amelyekkel szoros összefüggésben alkalmazzuk a nevelés módszereit) *több tényező határozza meg*. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű: a nevelés célja, feladatai, alapelvei, a nevelés szervezete (az adott közösség jellege, fejlettségi szintje), a növendék fizikai-szellemi fejlettsége, neveltségi szintje, (amit életkori és egyéni sajátosságok néven is jelölnek), a konkrét helyi és időbeli körülmények és a nevelő személye.

A fentiekkel kapcsolatban Somogy megyében *pedagógiai kutatómunkát* végeztünk az alsó tagozaton. Összesen 40 nevelőtől érkezett válasz többek között az alábbi kérdésekre. Megkérdeztük:

Mi a véleménye az alább felvázolt nevelési esetekről, helyzetekről, a tanító tényleges vagy várható eljárásáról?

1. Egy kisfiú elkésve érkezett az iskolába. Édesanyja tanácsára azt mondta: „Készt az óránk”.
2. Egy jóeszü, de ingerlékeny és nyugtalan gyermeknek azt mondja tanítója: „Veled mindig baj van. Azért sem hívlak fel!”
3. Laci gyengén olvas. Társai felváltva gyakorolnak vele. Egy idő múlva észrevehető a javulás. „Látod, te is tudsz, ha akarsz. Csak akarni kell!” — mondja nevelője.
4. Egy pedagógus a növendék figyelemsértéseit rendre az ellenőrzőkönyvbe írja.

Mindegyik esetről sok mondanivalója volt a nevelőknek. A felvázolt esetek lehetőséget adtak gyakorló pedagógusok *fel fogásának, állásfoglalásának, saját nevelői eljárásuk* kifejtésére. A válaszok alapján változatos, sokrétű kép bontakozik ki nevelői eljárásaikról, a nevelés különböző alapelveinek figyelembevételéről és helyes nevelési módszerek alkalmazásáról.

Mivel „*felvázolt*” és nem minden vonatkozásban konkrétan adott nevelési esetekről, helyzetekről volt szó, *gyakran éltek különböző feltételezéssel* és a feltételezett motivációs tényezők alapján nevelési szempontból általában *helyes megoldásokhoz jutnak*.

A következőkben *ismerkedjünk meg néhány jellemző, pedagógiai tanulságokat magában foglaló válasszal*. A válaszokból ragadjunk ki egy-két mozzanatot elemzés céljából és a kérdésre adott összes válasz alapján *vonjunk le néhány pedagógiai következtetést*.

Vegyük *sorra* az egyes nevelési eseteket, helyzeteket!

1. *Egy kisfiú elkésve érkezett az iskolába. Édesanyja tanácsára azt mondta: „Készt az óránk”.*

Pedagógiai tapintatra, tudatosságra, *körültekintő nevelői munkára* mutat a következő válasz: „A késve érkező tanulót helyre küldöm és igyekszem mielőbb bekapcsolni az óra anyagába. Tízpercben négy szemközt megbeszéltem vele a késés igazi okát. Elmeséltetem, hogy mit csinált a felkeléstől az indulásig. Rávezetem az őszinte válaszadásra. Észrevétem, hogy késésével társait is zavarta. A felnőtt sem késhet munkahelyéről. Édesanyjával elbeszélgetnék az esetről.”

Egy másik válasz *több további, új szempontot vet fel*. „Cselekedete utókövetkezményeire nem gondoló, féltő szeretetből eredő tanácsra gondolok inkább, mint szándékos hazugságra nevelésre. Lehet, hogy a nevelő addigi magatartásra készítette erre az édesanyját. Talán szülői értekezletek vagy magánjellegű beszélgetések alkalmával elmulasztotta a nevelő megemlíteni, hogy — noha megköveteli a pontosságot —, mi nevelők is belátó, megértő emberek vagyunk bizonyos esetekben. A kapcsolatot azonnal fel

kell venni az édesanyával, rádöbbsenteni helytelen nevelési módszerére. A tanulók előtt pedig gyakran beszéljünk az őszinteségről, mint a legszebb emberi tulajdonságról.”

A következő válasz *egyoldalú*, a nevelő önmagát felmenti a nevelési tennivalók alól és a következményt egyszerűen a családra hárítja; „A szülő eljárása helytelen, mert hazugságra, felelőtlenésre neveli a gyermekét. A hibáért vállalnia kell a következményt.”

A Nevelési Terv hangsúlyozza a *pontos iskolába érkezés* jelentőségét, a késés okának őszinte közlését a gyermek személyiségének formálásban. Az adott esettel kapcsolatban lényegében a munkára neveléssel és a szocialista humanizmusra neveléssel kapcsolatos erkölcsi képzetek, fogalmak, tulajdonság és magatartás formálásáról van szó.

Mi a nevelési tennivaló a fenti esetben?

Először is meg kell ismernie a nevelőnek a *késés pontos okát, körülményeit*:

- Valóban késett az óra? Ha nem, mi az igazi ok?
- Az édesanya csak ürügyül mondatta gyermekével?
- Mi készítette arra, hogy valótlan mondasson?

Talán *külső ok*: későn ébredt a gyermek? Miért? Több gyermek indul iskolába? Lassú a gyermek? *Belső ok*: betegség, vagy hanyagság? Félt az iskolába menni? Hozzájárult-e — és ha igen, mennyiben — a nevelő magatartása a késéshez? Ez összefügg-het azzal, hogy milyen súllyal kezeli a késési eseteket. Tud-e különbséget tenni az *egyszeri*, indokolt, vagy elfogadható késés, és a *többszöri*, ismételt, indokolatlan, hanyagságból eredő késés között? Mit tesz, ha a gyermek őszintén megmondja: elaludtam? Eljártam az úton!

Mit tesz a későnjövővel? Óráját megszakítva *oktat*: máskor ne késsél, a késéssel zavarod társaid munkáját, a felnőttek is pontosan mennek munkahelyeikre stb. Vagy *egyszerűen*: „Siess a helyedre!” és óra után megkérdi a késés okát. Néha elég ennyi: „Igazán késett?” I–II. osztályos, érzékenyebb gyermek még később is elpirul, zavarba jön, ha a valótlan állítás tudatában van, és ezt kell megerősítenie.

A kisiskolás-kor ugyanis tipikusan *tekintélyerkölcsű*. Ez életkori sajátosság, amit figyelembe kell vennünk a nevelési helyzet megoldásakor. A *kisiskolás* édesanyja szavait elfogadja, nem mérlegeli valótlán-e, vagy egyszerű tévedés. Különbö a gyermeket magát is bántja, ha megsérti az iskola rendjét. Édesanyját és tanítóját egyaránt szereti. Mit mondjon? Megmondhatja-e az igazat? Ha valótlan mond, édesanyját is bajba sodorja. Az ilyen *konfliktus-helyzet* — különösen a gyengébb idegzetű gyermeket — súlyosan megviseli.

Az első teendő tehát a késés okának felderítése, körülményeinek tisztázása, „*a pszichológiai oknyomozás*”. Nyilvánvaló, hogy a szülői ház részéről ez a „segítségnyújtás” helytelen. Nevelési szempontból a kényes esetek egyike. A gyermek egyéni megszügyenítésével nem oldható meg. Ismételt vagy indokolatlan esetben a késés ellen kettős irányú nevelő munkával lehet küzdeni:

- a gyermekkel és az *osztállyal* való beszélgetés (igazmondás kialakítása),
- a *szülővel* való beszélgetés módszerével (órán, órán kívül, családlátogatás alkalmával, továbbá szülők iskoláján, szülői értekezleten beszélgetés ilyen témáról).

Az iskola a *szocialista eszmeiség* alapján *szocialista erkölcsre* (a jelen esetre vonatkoztatva munkafegyelmre, igazmondásra, őszinteségre, becsületességre) nevel. A szóbanforgó esetben a családi „nevelőhatás” ezzel ellentétes irányú. Ebben az esetben nem érvényesül tehát a *nevelőhatás egységének fontos elve*. Ennek a gyermek és a szülő, de

a társadalom is ikárát vallja. Ezt kell megértetni a nevelőnek a szülővel. Ilyen nevelés esetén a gyermek könnyen a szülővel szemben is hazug, képmutató lesz.

A *pontoság* a mi társadalmunkban értékes erkölcsi tulajdonság, fontos erkölcsi-politikai jelenség. Az iskola pontos, rendszerető, törvényt-szabályt tisztelő, *becsületes* állampolgárokká akarja nevelni a gyermekeket. Ehhez a nevelőnek meg kell nyernie a szülőket. A nevelőhatások egységének elve alapján kell a cél érdekében a legalkalmasabb eszközöket, *módszereket* alkalmaznia. Ebben a példamutatás, beszélgetés, a gyakorlás, ösztönzés, de szükség esetén a büntetés módszereivel is élhet.

2. *Egy jóeszű, de ingerlékeny és nyugtalan gyermeknek azt mondja tanítója: „Veled mindig baj van. Azért sem hivlak fel!”*

Helyesen látja a problémát a következő válasz: „Ezzel nem fog megjavulni, még nyugtalanabb és ingerlékenyebb lesz esetleg. Tanulmányozni kell a személyiségét. *Mi az oka ingerlékenységének, nyugtalanságának?* Ezt kell orvosolni.”

Egy további válasz a *tennivalókat* is körvonalazza: „A gyermekből nagyfokú passzivitást válthat ki, vagy még nyugtalanabbá, figyelmetlenebbé válik. — Ez a gyermek több figyelmet, nagyobb munkát igényel a nevelő részéről. Feladat: *figyelmének lekötése, állandó foglalkoztatása* oly módon, hogy az érdekelje is őt. Keresni kell ingerlékenységének, nyugtalanságának *okát*. Ezt külső és belső tényezők egyaránt kiválthatják. Ha megtaláltuk, az orvoslás már könnyebb feladat lesz.”

A kérdésben a *nehezen nevelhetőség egyik esetével* állunk szemben. Ezt a válaszok többsége helyesen felismeri és ennek megfelelően helyes bánásmódot, módszert alkalmaz. Az ideges, túlérzékeny, túlmozgásos gyermekkel kapcsolatban külön hangsúllyal vetődik fel az egyéni különbségek figyelembevételé, az *egyéni bánásmód elve*.

Mi tehát a nevelési teendő?

Megkeresni és megszüntetni az ingerlékenység, nyugtalanság *okát!* Ez lehet külső vagy belső. *Külső* okok: keveset alszik, nevelési hibák, mindent megengedési vagy megtiltás, feszültség az otthoni légkörben stb. De lehet *belső*: idegrendszeri, öröklésből eredő ok, hormonzavar stb. Ilyen esetben szakorvoshoz kell fordulni. Figyelembe kell vennünk továbbá azt is, hogy *állandó* vagy *időszakos* jellegű nyugtalanságról van-e szó! Milyen helyzet, körülmény váltja ki?

Az adott körülményeknek megfelelően kell megválasztanunk a *célravezető módszereket*. Pl. sürgősen családlátogatást végzünk az otthoni körülmények, a családi légkör megismerése céljából. Merőben helytelen eljárás lenne a gyermek túlzott mozgásigényének visszaszorítása. Ilyen módszerrel a gyermek dacossá, zárkózottá válik, vagy rossz irányba fejlődik. Helyette hasznos munkával, feladatmegbízással, foglalkoztatással kell őt a közös munkába bekapcsolni. Ha jól felel, dicsérjük meg és a *sikerélményt* használjuk fel a kívánatos *gátlások* kiépítéséhez. Gyakran célravezető egy ilyen kis megjegyzés: „Aki szépen jelentkezik, azt hívom fel!”

3. *Laci gyengén olvas, Társai felváltva gyakorolnak vele. Egy idő múlva észrevehető a javulás. „Látod te is tudsz, ha akarsz! Csak akarni kell!”* — mondja nevelője.

A válaszok — bizonyos árnyaltsággal *helyes felismerést és nevelői gyakorlatot* tükröznek. „Szerintem ez *helyes módszer*, én is *alkalmazom*.”

Egy másik válasz: „Az önbizalom felkeltése, vagy fejlesztése különösen *gyenge képességű* tanulóinknál fontos. Helyes tehát az elismerést és a buzdítást tükröző két

mondat. — Nem szabad azonban megfélemlíteni a sikerélményhez hozzásegítő társakról sem. Nyilvános dicséretben részesítem őket, és azt, akivel foglalkoztak. Így válnak igazi közösségi gyermekekké.”

A közösségi nevelés perspektívájába állítja a nevelési helyzetet a következő válasz is: „Kisdobosoknak szép feladat. De nemcsak a tanulót dicsérem meg, hanem azokat a kisdobosokat is, akik vele foglalkoztak.”

Az ösztönzés egyéni motivációs hatását félreismeri, helytelenül értékeli a következő válasz: „A javulás Laci társainak köszönhető. Ezért helyesebb lett volna őket megdicsérni a segítségért. Laci pedig ezután is igyekezzék tanulni.”

Amint látjuk, a válaszok többsége helyesen ismeri fel Laci erőfeszítéseit, de ugyanakkor az eredményben értékeli a társak segítségét is. Ebben a megfogalmazásban: kisdoboshoz méltón cselekedtetek, — az észmeiség elve, az életkori sajátosságok elve, továbbá a közösségi nevelés és az egyéni bánásmód dialektikus egysége jut kifejezésre. Ezen kívül a válaszok hangsúlyozzák a pozitívumokra támaszkodás elvét.

A módszerek közül a fenti esetben különösen a dicséret, az ösztönzés és a gyakorlás (úgy is mint a munkakészség, az olvasási készség fejlesztése és úgy is, mint az akaratfejlesztés eszköze) jelentős. A többség helyes indoklással egyaránt dicséretben részesíti Lacit és társait.

Az elismerés, sikerélmény a gyenge képességű és a hátrányos helyzetű tanulóknál különösen fontos motiváló tényező. Az elismerés szükséglete mint ok és cél további erőfeszítésekre ösztönöz, az akarati cselekvést fejleszti. Viszont ha a dicséretet csak Laci társai kapják, az lehangoló, megszegenítő számára. Helyesen akkor járunk el, ha a gyermek elé további célokat, perspektívát állítunk.

A gyenge képességű és hátrányos helyzetű tanuló teljesítményében sokszor több energia rejlik, mint egy kitűnő tanulóéban. Méltányoljuk tehát teljesítményét, plafonját. (A megfelelő olvasási készség, olvasás-technika kifejlesztése alsó- és felsőtagozaton egyaránt fontos nevelői feladat.)

Az adott esettel kapcsolatban felvetődhet: Mi Laci gyenge olvasásának az oka? Ennek is lehetnek külső vagy belső okai. Lelkiismeretes, de gyengébb képességű vagy hátrányos helyzetű tanulóknál sok gyakorlással, a társak segítségével ezen segíthetünk. Sokszor az agykéreg analízáló-szintetizáló tevékenységében vagy a motorikus tevékenységben keresendő a hiba oka. Természetesen a gyenge olvasásnak sok más, egyéb oka is lehet. Pl. otthoni igénybevétel, lustaság, hanyagság stb. Az adott esettől függően differenciáltan válasszuk meg a célravezető nevelési módszereket, ami az utóbbi esetekben elmarasztalás, a büntetés valamely formája lesz. (Pl. kedvezmény megvonása.)

4. Egy pedagógus a növendék fegyelemsértéseit rendre az ellenőrzőkönyvbe írja.

Az eset a nevelés egyik eszközének helytelen, egyoldalú használatát exponálja. A válaszok sokrétűek, differenciáltak, a kérdés más-más vonatkozását ragadják meg.

Így pl.: „Kisebbségi fegyelemsértéseit beírom, de a nagyobbakat, amik vitára adnak alkalmat, minden esetben személyesen közlöm családlátogatáskor, fogadóórán.”

Jó pedagógiai felkészültségre és helyes nevelői gyakorlatra mutat a következő válasz: „Helyes órávezetéssel a fegyelmeztetéseket csökkenteni lehet. Ami előfordul, az megoldható az iskolában is. Akinél sokszor történik, annál nem árt a szülőt értesíteni. A gyakori figyelmeztetés elveszti jelentőségét.”

Egy másik válasz a lehetséges következményekre utal: „Ezt a módszert nem tartom helyesnek. Különösen akkor, ha olyan szándékkal történik, hogy a szülő büntesse a gyermeket iskolai fegyelmeztelenségeiért.”

Ezt a gondolatot *tovább viszi* a következő válasz: „Az állandó beírásra a szülő vagy reagál, vagy nem. Esetleg úgy, hogy a gyermeket *minden esetben jól megveri.*”

Hadd idézzük ezzel kapcsolatban *Makarenko* szavait: „Jól ismerik valamennyien a régi, elavult, sablonos normát, amikor a tanár maga elé citálja a szülőket és azt mondja nekik: az Önök gyermeke ezt, meg ezt tette. A szülők a tanár szemébe néznek és azt gondolják: ugyan mit is csinálnak ők, a szülők a gyerekkel. A tanár pedig jószágos arcot vág és azt mondja: Persze, megverni azért nem kell a gyermeket. Az apa hazamegy, a tanár senkinek sem szól az egész ügyről, de mélységes titokban, még a feleségének sem bevallva azt gondolja magában: *mégis csak jó lenne, ha elnadrágná azt a kölyköt.* Nos, minálunk ez az álláspont türehetetlen, mint a képmutatásnak minden egyéb formája.” (Összes Művei. V. 302. old. Munkám tapasztalataiból.)

Végül *kiemelés* céljából idézzünk egy másfajta választ: „Én az ellenőrzőkönyvbe legtöbbször *a jót szoktam beírni.*” A válasz optimista pedagógiai szemléletre, helyes nevelői gyakorlatra mutat.

Az ellenőrzőkönyv az iskola és a család közötti *kapcsolattartás* eszköze és ne elrontója legyen.

Mi kerüljön az ellenőrzőkönyvbe?

A nevelő munkát érintő *lényeges nevelési problémák.* Pl. a gyermek nyugtalan, idegés, fáradtnak látszik, tiszteletlen, durva társaihoz, hanyag. Természetesen mindez hosszabb megfigyelés után azzal a céllal, hogy felderítsük, majd elhárítsuk a hiba okát.

Semmiképp se legyen azonban az ellenőrzőkönyv *büntetőkönyv-jellegű, bűnlajstrom.* A nevelő a fegyelemsértések felsorakoztatásával nem éri el a várt eredményt. Vagy a szülőre kívánja hárítani a büntetést? Ami nem egyszer közvetve a testi fenyítés alkalmazását jelenti. Ilyet azok a nevelők tesznek, akik tehetetlenek, *nem ismerik a szocialista pedagógia elevit, nevelési módszereit.*

A tanulói fegyelmezetlenség gyakran a nevelő munka fogyatékoságainak vetületeként jelentkeznek. Az ilyen bejegyzésekre: „Zavárja az órát, sokat beszélget, közbeszól stb.” — önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy *miért.*

Az ellenőrzőkönyv segítse a nevelő munkát. *Erősítse a gyermek nevelési helyzetét,* ezért az elismerésnek, dicséretnek, ösztönzésnek éppúgy helye van benne, mint a megoldást kívánó pedagógiai problémáknak.

Esetenként azonban *nem pótolhatja a személyes kapcsolatvételt,* ami a nevelőhatások egysége érdekében nélkülözhetetlen.

Még nagyon sok értékes, pedagógiai képzettséget és helyes nevelői gyakorlatot tükröző választ ismertethetnék. Úgy gondolom azonban, hogy az idézett válaszok és elemzés elegendő ahhoz, hogy meggyőzően bizonyítsa: *csak a nevelés alapelveire támaszkodva, a leginkább célravezető módszerekkel érhetjük el a különböző, bonyolult nevelési esetek, helyzetek, jelenségek helyes megoldását.*

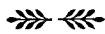
A szocialista pedagógia *nem ad kész recepteket, hanem elveket tár fel és rámutat a nevelés sokoldalú összefüggéseire.*

Ezt a gondolatot *Makarenko* így fejezi ki: „Nincs dialektikusabb tudomány, mint a *pedagógia . . . alkalmazása függ a körülményektől, az időtől, az egyén és a közösség sajátosságaitól, az alkalmazó személy tehetségétől és felkészültségétől, az éppen kialakítható lehetőségektől.*”

A nem ritkán tapasztalható *sablonos, adminisztrációban kimerülő „pedagógiai” munkával szemben Makarenkónak* ezt a gondolatát érdemes *megszívlelnünk* és a mindennapi nevelő munkában *megvalósítanunk.*

*

Az iskolákban folyó nevelő munka tapasztalatai felhívják figyelmünket arra, hogy *pedagógusképző intézményeinkben is az eddiginél alaposabban és terszerűbben kellene felkészítenünk a leendő nevelőket a fentiekhez hasonló pedagógiai esetek, helyzetek felvetésével azok pszichológiailag-pedagógiailag helyes megítélésére és megoldására.* A pedagógiai munka sokrétű, bonyolult feladatainak alkotó szellemű megvalósításában ennek nagy a jelentősége.

SZERENCSI SÁNDORNÉ

(Tanítóképző Intézet, Sárospatak)

Tegyük korszerűbbé és eredményesebbé az alsó tagozatos számtan tanítást!

Több, mint egy évtizede már, hogy válagszerte megindult a kísérletezés a matematika tanítás fejlesztésére, korszerűsítésére. Az anyag mennyiségével kapcsolatban az a megállapítás alakult ki, hogy a gyermek többet is képes elsajátítani. A tantervi anyag megváltoztatásával, szélesebb alapokról való indításával hazánkban három kísérletsorozat is foglalkozik 2–3 éve, és az eredmények biztatóak. Végző megállapításokat csak akkor lehet levonni, ha az eredmények a középiskolában is mérhetőek lesznek. Addig is szükség van azonban változtatásra, mert matematika tanításunk eredményessége nagyon csekély, és az alapvető hiányosságok egy része az alsó tagozatból származik.

Jobb eredmény a módszerek változtatásával érhető el. A pusztán verbális (emlékezetre támaszkodó) módszer helyett a cselekedtetés, a gondolkodtatás, az önálló munkára nevelés módszere lehet eredményes.

Pszichológiailag miben áll a számtani ismeretek megszerzése? Erről Leontyev a következőket mondja:

„A számtani ismeretek megszerzése a külső tárgyakkal való műveletek aktív kialakulásával, megfelelő felcserélésükkel és átszámolásukkal kezdődik. A felnőttek bemutatják a cselekvést és annak eredményét. Ez nyújtja a tájékozódási alapot azokhoz az első cselekvésekhez, amelyeket a gyermek megtanul végrehajtani. Később a következő szakaszban a cselekvés áttér a beszédszintre, verbalizálódik. Ebben a szakaszban a cselekvés teoretikus jelleget ölt, most már úgy jelentkezik, mint a szavakkal, szófogalmakkal történő cselekvés. Tehát a külső műveletek fokozatosan átalakulnak beszédműveletekké, (hangos számlálás) lerövidülnek és végül is a belső műveletek jellegét öltik, (fejszámolás) amelyek automatizáltak, egyszerű asszociációs aktusok formájában folynak le. Mögöttük azonban most már azok a mennyiségi cselekmények rejlenek, amelyeket előzetesen kiépítettünk a gyermekeknél”.

A három szint tehát a cselekvés, a beszéd, a készség vagy szellemi szint. Ezt az utat kell járunk akkor, ha „teljesítményképes tudást” akarunk elérni a számtan — mértan területén.

A módszerre vonatkozólag nagyon találó a kínai közmondás: „Hallom elfelejtem, látom megértem, csinálom megjegyzem”. Vagyis nem elég a látási és hallási élmények nyújtása, igazán eredményes az egyéni cselekvéssel, öntevékeny megfigyeléssel gyűjtött tapasztalat. A számtantanítás módszerének korszerűsítése abban áll, hogy az ismeretek közlése mellett, vagy helyett a tanulókkal ténylegesen előállítatjuk a különböző mennyiségi összefüggéseket, változásokat, megfigyelésre, gondolkodásra serkentjük őket.